

MÖTESANTECKNINGAR 2018-11-08

Värdet av öppna marker i landskapet

Arrangör: Naturvårdsverket i samarbete med Trafikverket, Svenska kraftnät och Jordbruksverket

Moderator: Erik Sjödin, Naturvårdsverket

Introduktion – Öppna marker i landskapet, vilka är de?

Erik Sjödin, Naturvårdsverket

Traditionellt har gräsmarker varit grunden för jordbrukets produktion. En flaskhals var att få djur att överleva vintern där omfattande ängsmarksskötsel och extensivt utmarksbete var lösningen. Näring var en bristvara som utvanns från djurens spillning och klövervall för att gödsla åkern. Handelsgödsel, traktorer och skördetröskor skapade helt andra förutsättningar att producera rationellt och gräsmarkernas värde begränsades till produktionen av kött. Äng omvandlades till betesmark eller åker och marker som inte kunde skötas rationellt växte igen till skog. Den kvarvarande ytan åker, ängs- och betesmarker som brukas är ofta det vi idag kallar odlingslandskapet. I arbetet med grön infrastruktur ser vi till hur naturen fördelar sig i hela landskapet, och då är ängs- och betesmarker en viktig del av gräsmarkerna. Däremot finns det många andra marker i landskapet som också måste bidra för att bevara biologisk mångfald i landskapet. I arbetet med grön infrastruktur ser vi hur alla aktörer i landskapet med öppen mark kan hjälpa till, förvalta mark och stärka gräsmarksarternas behov. Detta gör att ekosystemtjänster såsom produktion av livsmedel, vattenrening, vattenreglering och pollinering kan upprätthållas.

Den nya planen för odlingslandskapets biologiska mångfald

Johan Wallander, Jordbruksverket

Många av odlingslandskapets arter är numera hotade och har därmed inte gynnsam bevarandestatus. I slättbygden behövs en ökad rumslig och tidsmässig variation samt att användningen av kemiska växtskyddsmedel minskar. I skogs- och mellanbygd är situationen en annan, där upphörd hävd som följs av igenväxning eller igenplantering är den största utmaningen för att bevara odlingslandskapets biologiska mångfald. Vi behöver vända de negativa trenderna men hur ska det ske?

Projekt Roslagen - biologisk mångfald vid väg och ledning

Sofia Gylje Blank, ArtDatabanken

Samverkansgruppen för infrastrukturens gräsmarker har under flera år arbetat med frågor som rör biologisk mångfald i vägkanter, kraftledningsgator, på flygplatser och golfbanor. Projekt Roslagen startade år 2016 med representanter från ArtDatabanken, Centrum för biologisk mångfald, Ekologiska institutionen SLU, Ellevio, Länsstyrelsen i Uppsala, Svenska golfförbundet, Svenska kraftnät, Sveaskog, Trafikverket, Upplandsstiftelsen och Vattenfall eldistribution. Projektet omfattar tre delområden i Roslagen med skilda miljöer och artstock och därmed skilda skötselbehov. I ett första steg arbetar vi med att ta fram genomförandeplaner för de olika delområdena, där varje aktör bidrar med förslag på skötselåtgärder i de miljöer man ansvarar för. Målsättningen är att detta ska bidra till bevarandet av biologisk mångfald utifrån ett grön infrastruktur-perspektiv genom att binda samman områden med höga värden och därigenom öka förutsättningarna för bland annat väddnätfjäril och mosippa att leva kvar i livskraftiga bestånd.

Analys av landskapets gräsmarker från Örebro läns regionala handlingsplan

Helena Rygne, Länsstyrelsen i Örebro län

En viktig del inom det regionala arbetet med grön infrastruktur hitintills, har varit att ta fram kunskapsunderlag om respektive läns olika naturtyper. För odlingslandskapet i Örebro län har vi gjort täthetsanalyser som visar var i länet vi har landskap med störst arealer av gräsmarker, mosaikartade jordbruksmarker och brynmiljöer. Vi har kommit längst med gräsmarkerna där vi i Örebro län även tagit med gräsmarker utanför det traditionella odlingslandskapet i analyserna. Vi har också använt information om historiska ängsmarkens lägen och vi har använt fjärilar som fokusarter. Med utgångspunkt från analysresultaten har vi föreslagit värdeetrakter för gräsmarker som vi förankrat med våra referensgrupper.

Exempel på kommunal förvaltning av gräsmarker

Olof Persson, Nybro kommun

Presentation av en liten kommuns arbete med restaurering och skötsel av torra gräs- och sandmarker. Här beskrivs hur man med relativt små medel och med stöd av LONA-projekt kan arbeta aktivt med inventering, att skapa nya miljöer och implementera skötseln i kommunens ordinarie drift.

Dialogsession – hur kan vi göra åtgärder i odlingslandskapet

Dialogsession med dialog om hur handlingsplanernas ”värde-trakter för gräsmarker” kan realiseras genom olika insatser från samhället – vad behövs? Frågor som varför öppna marker i landskapet behövs kommer att lyftas.

Fråga 1. Hur kan man skapa aktiv handling för att stärka kvalitet och utvidga arealen gräsmark i landskapet, vilka trösklar finns?

Grupp 1:

- Uppföljning för bättre kunskapsåterföring. Kan kopplas till olika samverkansgrupper som mottagare av resultaten. Kan bli ett led i det fortsatta arbetet.
- Stödja ideell verksamhet, ett värde i sig att bli sedd
- Visa vad som görs av alla
- Kvalitet på rätt ställe, miljöanpassad skötselplan
- Hitta kommunikationsvägarna
- Kunskapsöverföring så att man vet att man gör rätt
- Låta det ta tid
- Samordning
- Ekonomi – extra kostnader, särskilda medel, nytta
- Ansvar - huvuduppdraget är ett annat än väg
- Kommunikationsproblem – viltpassager – vad är det motsatsförhållande

Grupp 2:

- Samverkan är ju ordet! Ex från Dalarna, rätt person som är intresserad at jobba med frågan och omhändertar deras erfarenheter. Rätt person på rätt plats.
- Omhändertar tidigare initiativ där arbete påbörjats. Kunskapsåterföring viktig t.ex. från idéarbete, LRF,
- Kommunekologer kan jobba med gröna stråk
- Örebro täcker gammal soptipp
- Mer pengar!
- Greppa näringen.
- Öka på kunskapen om öppna gräsmarker.

Grupp 3:

- ! Ändra sin skötselstrategi för befintliga gräsytor och släppa prydlighetstänket.
- En existerande nackdel som skapar en tröskel för den biologiska mångfalden är att åtgärder kan få exempelvis en omgjord gräsmatta att se skräpigt ut. Om skötselmetoden är det enda som ändras tar det lång tid innan en ängsmark bildas. Detta gör att det kommer in klagomål från allmänheten.
- Det finns potential att använda gräsmattor som i dagsläget inte används till något särskilt, men som klipps som om de användes varje dag. Det finns många sådana ytor i parker som skulle kunna omvandlas till gräsmark.

- Det finns fortfarande mycket prydlighetstänk kvar. Förr tydde en välskött gräsmatta på välstånd.
- För att motverka detta behöver mycket information nå ut till allmänheten för att öka förståelsen. Information kan bland annat sättas upp på plats där åtgärderna sker.
- En annan potentiell yta utgörs av vägkanter. En potentiell tröskel är ett säkerhetstänk som finns kring nuvarande väggkantsskötsel som kan påverka en ny anpassad skötsel. Med nuvarande skötsel om till exempel ett dike finns, klipps ända ned till dikeskanten. Med nuvarande skötsel bildas också en gräns för klippning beroende på hur långt maskinarmen når. Vill man starta ett projekt med ny skötsel får man se och ta en diskussion om det går att anpassa skötseln. Tidpunkt för slagning behöver också anpassas.
- En grupp gräsmarker som också räknas under frågans ämne är betesmarker. För att gynna dem behövs det mer svensk produktion. Just nu pratas det om att människor behöver minska sin köttkonsumtion för att minska sin klimatpåverkan. Det behöver belysas mer att satsa och öka efterfrågan på svenskt naturbeteskött för att gynna svensk natur. Detta skulle även vara en prioritet för myndigheter. Idag finns till exempel en vegetarisk dag i veckan för svenska skolor, man skulle lika gärna kunna införa en dag med naturbeteskött.
- Skapa förutsättningar att få en lönsamhet på det hö som produceras i bland annat naturreservaten. Se till att det finns tillåtelse att skörda hö från reservaten.

Fråga 2. Vilka andra strukturer än gräsmarker är värda riktade insatser i odlingslandskapet?

Grupp 1.

- Allt som bryter av ett monotont odlingslandskap – diken, stenmurar, träd- och buskridåer mellan åkrar. Trädor, och andra marker som undantas från produktion. Lärkrutor, blomremсор, äldre träd, död ved, våtmarker.
- Ta bort täckdikning, förändrad regim i rensningen.
- Bryn.
- Småbiotoper.

Grupp 4.

- Stenrösen, stenmurar, våtmarker, diken, alla deras former.
- Träd och buskar inklusive döda.
- Kantzoner av olika åkerrenar, vägkanter, körvägar, diken.
- Trädor + blomremсор.
- Åkerholmar, lärkrutor.
- Alléer.
- Grus, sand och hållar.
- Ridåer, mellan åkrarna.

Grupp 5.

- Småbiotoper, våtmarker, träd grova/hamlade, efterträdare, alléer, rikkärr.
- Åker, åkerogräs, åkerrenar, lärkrutor.

- Kulturspår, ängslador, trästrukturer i landskapet.
- Kulturmiljöer.
- Bryn.
- Tillgänglighet, golfbanor.

Fråga 3. Finns det problem med att förbättra möjligheter för arter att sprida sig mellan gräsmarker i landskapet – exempelvis lupin. – viktigt att alla vill hjälpa till?

Problem att främmande arter sprider sig, kanske inte är så stor, eftersom dessa kräver kontinuerlig skötsel. Svårt att få till en långsiktig skötsel. Alla har gräsklippare, men slåtterbalk?

Coola exempel från Lycksele med brukshäst.

Grupp 2.

- Bra metod är spridningsanalys.
- Samordna åtgärder tex mot lupin.
- Identifiera de områden som är extra känsliga/viktiga att hålla koll på.
- Hitta sätt att sköta närområdet kring de intressanta områdena, buffet.
- Tidiga insatser, ”insatsstyrka”!

Grupp 4.

- Uppenbar risk för invasiva opportunisterna t.ex. lupin, kanadensiskt gullris
- Även grävarbeten finns planer i vissa kommuner och länsstyrelser.
- Viktigt att visa på anledningar till bekämpning.

Grupp 6.

- Skötselåtgärder viktiga på alla gräsmarker
- Långsiktigt säkerställa skötsel anpassad till lokala förutsättningar
- Brist på redskap?
- Svårt att handla upp??
- Avsättningar för hö och förna
- Föreningssamverkan t.ex. hembygdsföreningar, lieslätter, brukshundsklubben
- Brist på betesdjur – näringskretslopp

Fråga 4. Hur får man ALLA att vilja vara med och hjälpa till i arbetet?

Den stora breda allmänheten – informationsinsatser! Visa hur lite som finns kvar av ”biologiskt rika” gräsmarker. Bra exempel från Örebro – med historiskt perspektiv. Bihotell, ängsfrö, nya metoder ...

Grupp 3.

- ! Öka kunskapen och informationen till privatpersoner.
- Det är viktigt att nå ut med information. Om man förstår vad det handlar om blir det lättare att få förståelse och vilja bidra själv.
- Ekonomin styr ofta, visa därför de ekonomiska värdena. Exempelvis att det blir billigare att slå ett område en gång istället för flera gånger per år. Eller att om pollinerare gynnas så ökar även produktionen av grödor.
- Att starta samverkansgrupper är ett annat verktyg, man når längre om man gör saker tillsammans. Till exempel är det viktigt med samverkan

över kommungränser då en åtgärd riskerar att inte ge effekt om området går över flera gränser där ingenting görs. Det är också viktigt att man förstår att det man gör får effekt och gör skillnad.

- Ett bra exempel kommer från ett studiebesök i Amsterdam. Där hade man satsat på stadsbin med bikupor och slutat att klippa vissa gräsytor. Detta är ett bra pedagogiskt exempel som når ut till folk.
- Det är viktigt att nå ut med information så brett som möjligt. Till exempel skyltar där man förklarar varför man gör saker. Skyltarna kan också visa information vad man själv kan göra som enskild person. Det är också viktigt att informationen visar varför en åtgärd görs. Skyltarna kan visa exempelvis i en park visa att: här kan du spela boll eller här kan du se dessa fjärilar. Det är också bra att gå ut med information på sin hemsida. I en sådan information kan man även informera om ekosystemtjänster och förklara vinsten med dem.
- Börja med att sprida informationen i skolorna då barn är entusiastiska. De går sedan hem och berättar och lär sina föräldrar. Naturskolor är ett bra exempel för att nå ut. Det finns dock en risk att det kan ta bort biologiundervisningen i skolan då man istället åker ut på temadagar till naturskolan. Det är viktigt att naturskolan fungerar som ett komplement och inte som en ersättning. Ett alternativ som finns på vissa platser är en buss som åker runt och lär ut till lärarna hur man lär ut om biologi.
- Ett sätt att få med sig brukare är att visa den ekonomiska vinningen och att det finns ekonomiska förutsättningar.
- Mycket kunskap kan komma underifrån från brukare, det är viktigt att ta tillvara på deras kunskap. Initiativ kan även komma underifrån via brukare och föreningar som hembygdsföreningar. Dessa projekt kan genomföras snabbare än om direktiven kommer uppifrån.
- Något som påverkar mycket är styrmedel och lagstiftning. Styrmedel kan stimulera exempelvis naturbete genom att exempelvis subventionera naturbeteskött. Det kan komma massor av idéer om genomförande från lantbrukare.
- Ett hinder inom kulturmiljövård är att det är svårt att söka stöd och få fram information om dem. Skulle gärna se en ökad hjälp och rådgivning från berörda myndigheter. Till exempel kan myndigheter komma ut och visa hur man gör för att söka stöden. Om många avstår från att söka stöden därför att det är svårt finns risken att de försvinner då politiker tror att det inte finns ett stort behov för dem.

Grupp 5.

- Information till exempel skyltar (!)
- Enkla åtgärder för privatpersoner, bihotell, ängsfröer.
- Sprida goda exempel.
- Rådgivning.
- Engagera föreningar, stötta föreningar.
- Naturnära jobb.
- Visa på hur lite som finns kvar.
- Tillgänglighet.

Fråga 5. På vilket sätt påverkas behovet av grön infrastruktur i odlingslandskapet av klimatförändring? Några uppslag årets torka, foderbrist, brist på vatten, varierande väderlek

Grupp 6.

- Årets torka har gynnat igenväxande gräsmarker, de har slagits till exempel i Norrland.
- Gräsmarker eller mark i träda som buffrar klimateffekter.
- Motverkar erosion.
- Bättre vattenhållningsförmåga i marker som är ok på oj. kol.

Grupp 7.

- Dammar om (varmare).
- Fördröja vatten. C mer fuktigt.
- Grön infrastruktur - kunskapsunderlag ger bättre beredskap vid klimatproblem.
- Grön infrastruktur kan skifta med klimatet.

Grupp 8.

- Fler gräsmarker kan skötas och fodret kan komma till användning vid torrår.
- Hur kan man få detta att bli nischat för entreprenörer Modell?
- Fler betesmarker blir skötta – fler markägare får upp ögonen för skötsel.
- Bra om någon aktör kan initierar kontaktytor mellan entreprenörer och markägare för om vi tillsammans ska hitta lösningar på att underlätta för att temporära marker blir mer temporärt skötta – långsiktigt.

- Negativ effekt. Konkurrens om foder kan ge upphov till konflikter

Fråga 6. Vad tycker ni är bra råd till enskilda markägare/tomtägare för att stärka biologisk mångfald i landskapet. Hur kan man utgå från värdetrakter?

Grupp 7.

- Ändrad gräsmatteskötsel (privat skötsel) (ändra värderingar) (socialt tryck).
- Golfbanor cirka 5000 hektar, sällan klippta marker (kommunal uppsamling gasproduktion).
- Kvarters skötselplaner, vägsamfällighet, bostadsrättsföreningar.
- Kommun gott exempel.
- Vi tror att det knyter ihop.
- Problem med uppsamling kommunal gasproduktion.
- Gröna väggar, tak.
- Sandblottor på sandig mark.
- Viktigt vad man sår, dragväxter, svingel.

Grupp 9.

- Hitta goda idéer.

Fråga 7. Hur kan man planera för en god grön infrastruktur i tätort. Vilka naturelement bör tas med och vilka är desamma i odlingslandskapet. – Tänk gärna ekosystemtjänster

Grupp 8.

- Träd återplanteringar.
- Blottad sand/ruderat.
- Vattenspeglar/dammar.
- Ta mager jord i planering, det är mindre skötselintensivt (kostar mindre).
- Magra ut grönytor, det är mindre skötselintensivt på sikt (kostar mindre).
- Successiv infasning av extensiv skötsel.
- I industriområden, handelsområden osv.
- Gör informationskampanjer skyltar/media.
- Tydligt politiskt beslut in i översiktsplanen.

Grupp 9.

- Minska hårdgjord yta.
- Gröna naturelement.
- Småvatten.
- Våtmarker, gölar/dammar.
- Sjöar, åar.
- Skyddsvärda träd.
- Ängsmarker, hagmarker, stenmurar.